

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Боковець В.В., к.е.н., професор, Мірошник Н.О.

Вінницький фінансово-економічний університет

У даній статті розглядається діагностика банкрутства підприємств різних сфер діяльності. Для нашої країни це питання є найактуальнішим саме в цей час, коли більшість підприємств як державної, так і приватної власності, не можуть прибутково функціонувати і намагаються “вижити” на ринку.

Ключові слова: банкрутство, криза, передумови банкрутства, прогнозування ймовірності банкрутства, напрямки прогнозування банкрутства, діагностика кризового стану підприємства.

Боковець В.В., Мірошник Н.О. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ДИАГНОСТИКИ БАНКРОТСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ВЕДЕНИЯ ХОЗЯЙСТВА / Винницкий финансово-экономический университет, Украина

В данной статье рассматривается диагностика банкрутства предприятий разных сфер деятельности. Для нашей страны этот вопрос является самым актуальным именно в это время, когда большинство предприятий как государственной, так и частной собственности, не могут прибыльно функционировать и пытаются “выжить” на рынке.

Ключевые слова: банкротство, кризис, предпосылки банкротства, прогнозирование вероятности банкротства, направления прогнозирования банкротства, диагностика кризисного состояния предприятия.

Bokovets V.V., Miroshnyk N.O. METHODOICAL APPROACHES OF DIAGNOSTICS OF BANKRUPTCY OF ENTERPRISES IN MODERN TERMS OF MENAGE / Vinnitsa financial-University of Economics, Ukraine

In this article diagnostics is examined bankruptcy of enterprises of different spheres of activity. For our country this question appears most actual exactly at this time, when most enterprises, as public so private domain, on can profitable function and try to “survive” at the market.

Key words: bankruptcy, crisis, bankruptcy preconditions, predicting the probability of bankruptcy, directions of prognostication of bankruptcy, diagnostics of the crisis state of enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах ринкової економіки суб'єкти господарювання для отримання прибутків вкладають у свою діяльність певні матеріальні ресурси та зусилля, але не завжди результатом цієї діяльності є отримання доходів. Часто в результаті певних обставин підприємство замість отримання доходу отримує збитки, зобов'язання перед кредиторами та державним бюджетом. Для припинення існування такого підприємства та забезпечення виплати зобов'язань і існує такий механізм, як діагностика банкрутства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розв'язанню проблеми діагностики банкрутства підприємств присвячені дослідження та публікації таких вчених як : Л. О. Лігоненко, І. А. Бланка, Е. Альтман, У. Бівер, О. О. Терещенко, та ін. Такої ж думки, як і О. О. Терещенко, дотримується І. О. Бланк [1], який стверджує, що запобігання кризи підприємства, ефективно її подолання і ліквідація негативних її наслідків забезпечується на нейтралізацію ризику його банкрутства. Разом із тим науково-теоретичні основи діагностики банкрутства підприємств, сформовані ще недостатньо повно і мають досить суперечливий характер щодо сутності у викладі окремих дослідників.

Зважаючи на актуальність, проблему банкрутства підприємств неодноразово досліджували у своїх працях такі вчені, як С. Г. Беляєв, В. І. Кошкін, А. П. Градов, Б. І. Кузін, Г. П. Іванов, В. А. Кашин, А. І. Семянікін, Г. Таль, О. В. Раєвцева, В. М. Андреева, М. М. Берест. А. П. Градов [2], вивчення економічного механізму виникнення кризових ситуацій і створення системи сканування зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства з метою раннього виявлення слабких сигналів про кризу, що наближається; стратегічний контролінг діяльності підприємства і розробка стратегії запобігання його неплатоспроможності. Такі автори, як С. Г. Біляєв, В. І. Кошкін [3], Л. С. Ситник [4] визначають, що ще на ранніх стадіях виникнення загроз банкрутства проводиться діагностика, що дозволяє своєчасно привести в дію спеціальні фінансові важелі захисту або обґрунтувати необхідність проведення реорганізаційних процедур.

Незважаючи на повноту проведених досліджень вищезазначеними авторами, до цього часу залишається маловивченим питання особливості явища банкрутства підприємств в Україні. Розв'язання цієї проблеми започатковане в працях таких вітчизняних вчених, як С. М. Андрушак, І. В. Гинний, Л. С. Ситник, Л. О. Лігоненко, проте, на нашу думку, необхідно вказати на відсутність у працях цих авторів комплексного підходу до вивчення даного питання. Л. О. Лігоненко [5], Л. С. Ситник [4] вважають, що

ринкова економіка виробила велику кількість методів попередньої діагностики і можливого захисту підприємства від банкрутства.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – вивчити особливості банкрутства підприємств в Україні як неоднозначного та суперечливого явища, пов'язаного із розглядом методики діагностики банкрутства підприємства в сучасних умовах, що дозволяє отримати найбільш повну картину кризового фінансового стану підприємства та конкретизувати форми та методи його фінансового оздоровлення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття банкрутства органічно притаманне сучасним ринковим відносинам. Воно характеризує неспроможність підприємства (організації) задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, а також забезпечити обов'язкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди.

Отже, за визначенням І. О. Бланка [1], діагностика банкрутства – це система цільового фінансового аналізу, направленою на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства.

За своїм змістом діагностика банкрутства є діагностикою проблем, що виникли в процесі функціонування підприємства та можуть викликати негативні наслідки для його життєдіяльності. Отже, основним завданням діагностики банкрутства є створення аналітичного підґрунтя для розв'язання проблем, які виникають у процесі життєдіяльності підприємства. Сам процес діагностики банкрутства потрібно розглядати як систему досліджень, які в сукупності дають можливість сформувати необхідні висновки стосовно стану, у якому опинилось підприємство, та можливі шляхи виходу з кризи.

Діагностика банкрутства передбачає постійний нагляд за зміною певної системи фінансових показників діяльності підприємства, які входять до системи нагляду за поточною фінансовою діяльністю підприємства. Діагностика банкрутства не повинна обмежуватись констатацією факту наявності кризи на підприємстві, а й повинна надавати потрібну інформацію для розробки можливих шляхів виходу з неї.

Показник Альтмана розраховується за такою формулою:

$$Z = 1,2 * K_1 + 1,4 * K_2 + 3,3 * K_3 + 0,6 * K_4 + 0,999 * K_5,$$

де K_1 – це співвідношення оборотних і сумарних активів, що розраховується шляхом співвідношення поточних активів (зменшених на величину короткострокових зобов'язань) і сумарних активів підприємства, демонструє міру ліквідності активів;

K_2 – це показник рентабельності активів, що розраховується як співвідношення чистого прибутку до величини всіх активів, свідчить про рівень формування прибутку підприємства;

K_3 – це показник прибутковості активів, що розраховується як співвідношення прибутку до оподаткування до величини всіх активів, показує в якій мірі доходи підприємства достатні для відшкодування поточних витрат і формування прибутку;

K_4 – це співвідношення власного і позикового капіталів, що розраховується як співвідношення ринкової вартості акцій підприємства або величини його статутного капіталу до суми довгострокової і короткострокової заборгованості;

K_5 – це показник оборотності активів, що розраховується як співвідношення чистого об'єму продажів до величини всіх активів, у процесі використання капіталу підприємства.

Вірогідність настання банкрутства залежно від значення «z-показника» визначається за нижченаведеною шкалою: якщо $Z < 1,8$, то вірогідність банкрутства дуже велика; якщо $1,8 < Z < 2,7$, то вірогідність банкрутства середня; якщо $2,7 < Z < 3$, то вірогідність банкрутства невелика; якщо $Z > 3$, то вірогідність банкрутства низька.

На думку Л. О. Лігоненко [5] діагностика банкрутства повинна розподілятися залежно від ініціаторів антикризового процесу на такі види:

1. Внутрішня діагностика банкрутства – здійснюється за ініціативи керівництва підприємства, або його власника.
2. Зовнішня діагностика банкрутства – ініціаторами можуть бути:
  - кредитори, основною метою проведення діагностики банкрутства є визначення доцільної поведінки щодо підприємства-боржника.
  - інвестори (потенційні санатори), основною метою проведення діагностики банкрутства є обґрунтування доцільності участі в санації підприємства.

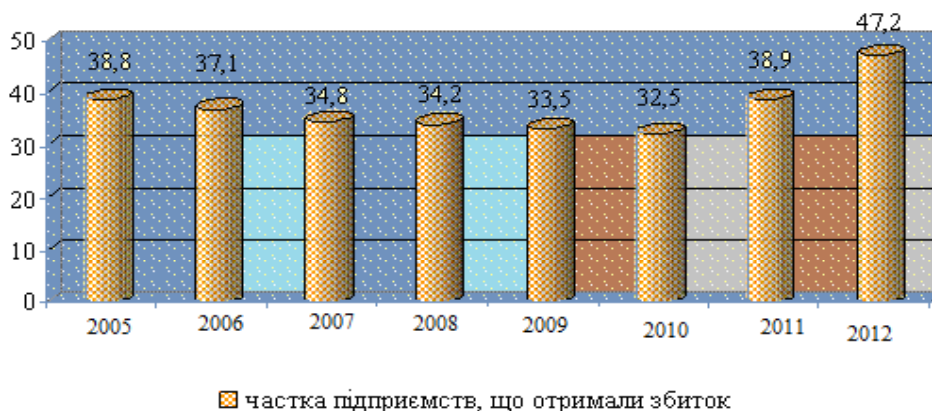

Рис. 1. Підприємства України, що отримали збиток у 2005-2012 роках [6]

Отже, як зазначено вище, діагностика банкрутства є комплексним економічним дослідженням, яке має певну послідовність проведення. Банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане з погіршенням його фінансового стану і отриманням збитків. За даними Державного комітету статистики, у 2012 році збитки підприємств України суттєво зросли (рис. 1, без урахування малих підприємств).

За даними аналізу, у 2005-2012 роках чисельність збиткових підприємств скорочувалася, починаючи з 2006 року, і суттєво зростала, починаючи з 2011 року. Найнижча чисельність збиткових підприємств спостерігалася у 2010 році – 32,5%. У наступному році їх кількість зросла до 38,9%, а у 2012 році – до 47,2%. Тобто негативний вплив фінансової кризи на фінансовий результат діяльності підприємств почав здійснюватися ще у 2011 році, що і призвело до різкого зростання банкрутств у 2012 році.

Послідовність проведення діагностики банкрутства розроблена Л. О. Лігоненко на основі робіт І. О. Бланка є найбільш повною та логічною. Розглянемо поетапно послідовність проведення діагностики банкрутства.

1 етап – створення інформаційної бази дослідження. Інформаційна база дослідження створюється на основі внутрішньої та зовнішньої інформації.

2 етап – діагностика кризового стану та загрози банкрутства. На цьому етапі відбувається визначення глибини кризового стану підприємства та рівня загрози виникнення банкрутства, яке проходить таким чином.

Експрес-діагностика банкрутства – являє собою систему регулярної оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, і здійснюється на базі даних його фінансової звітності, за стандартними алгоритмами аналізу.

Основною метою експрес-діагностики банкрутства є раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства і попередня оцінка масштабів кризи.

Для проведення експрес-діагностики банкрутства останнім часом широко використовують спеціально розроблені автоматизовані інтелектуальні системи експрес-діагностики, які дають можливість швидко визначити стан підприємства, зробити попередні висновки та визначити загальні рекомендації щодо подальших дій.

Розглянемо етапи проведення експрес-діагностики банкрутства, які були розроблені проф. І. О. Бланком.

- а) визначення об'єктів спостереження “кризового поля”, що реалізують загрозу банкрутства;
- б) формування системи показників-індикаторів оцінки загрози банкрутства;
- в) аналіз окремих сторін кризового фінансового розвитку підприємства, який здійснюється стандартними методами;
- г) попередня оцінка масштабів кризового фінансового стану підприємства.

Результатом цієї роботи має бути створення ранжованого переліку найбільш негативних та позитивних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Якщо переважають зовнішні негативні фактори, які не можна локалізувати силами підприємства, то це значно підвищує загрозу виникнення ситуації банкрутства.

3 етап – прогнозування наслідків виникнення ситуації банкрутства підприємства. Завданням цього етапу діагностики банкрутства є оцінка вірогідності та можливих наслідків поглиблення кризи до її останньої фази – банкрутства підприємства. На цьому етапі потрібно провести такі дослідження:

метою проведення цієї роботи є визначення ринкової та ліквідної вартості майна підприємства та прогнозування ліквідаційної маси. Методичною основою проведення роботи є стандарти оціночної діяльності. При проведенні оцінювання потрібно враховувати особливості об'єкта оцінки, що обумовлює необхідність пошуку та розробки спеціальних практичних інструментів [6].

Необхідність такого аналізу обумовлена тим, що здійснення оцінки реальної вартості зовнішніх зобов'язань є передумовою для визначення вартості чистих активів, а вивчення їхніх якісних характеристик: – причин виникнення характеру взаємовідносин із суб'єктом боргу, майнового зобов'язання, терміновості тощо – дає змогу визначення імовірності виникнення ситуації банкрутства з ініціативи якогось з кредиторів.

Наслідки виникнення ситуації банкрутства потрібно оцінювати з точки зору економічних інтересів власника підприємства, оскільки при від'ємному значенні чистих активів вони можуть втратити не лише напрацьований капітал, а й внески до статутного фонду підприємства. Кількісні параметри цих наслідків повинні оцінюватись за допомогою спеціально розробленої системи оціночних показників, які мають не лише діагностичне значення, а є підґрунтям для вибору рішень щодо виведення підприємства з кризи.

4 етап – дослідження та оцінка потенціалу виживання підприємства.

Цю роботу потрібно виконувати на підставі сукупності внутрішніх та зовнішніх передумов виживання підприємства. Оцінка потенціалу виживання підприємства потребує проведення таких досліджень.

Оцінка ресурсних передумов виживання підприємства – це сукупність ресурсів, якими володіє підприємство та які можуть забезпечити виведення підприємства зі стану кризи.

Оцінка наявності ресурсних передумов виживання передбачає:

– проведення детального аналізу усієї сукупності ресурсів підприємства, діючої організації їх формування та використання;

– оцінку їх адекватності сучасним вимогам, визначення кількісних та якісних параметрів ресурсів, що забезпечують перемогу в конкурентній боротьбі за певних умов на певному сегменті ринку.

Метою цієї роботи є оцінка можливостей зростання основних показників фінансово-господарської діяльності підприємства та утворення позитивних грошових потоків в обсягах, достатніх для самофінансування розвитку підприємства та виконання зовнішніх зобов'язань. Об'єктом дослідження в перебігу цієї роботи є нереалізовані можливості підприємства, виходячи з обсягу ресурсів, що є або можуть бути залучені, наявних перспектив розвитку окремих видів діяльності [5].

На цьому етапі діагностики банкрутства об'єктом дослідження є стан зовнішнього середовища підприємства. Фактор зовнішнього середовища відіграє важливу роль у виникненні та розвитку кризи в діяльності окремих суб'єктів господарювання, посилює або послаблює перебіг кризи. Якщо в зовнішньому середовищі очікуються позитивні зміни, то є надія на самостійний вихід з кризи. Якщо ж прогнозується погіршення стану зовнішнього середовища, то вірогідне посилення кризи, прискорення та її поглиблення. Це скорочує час для прийняття дієвих рішень по виведенню підприємства з кризи.

5 етап – узагальнення результатів кризового розвитку підприємства.

Проведення діагностики банкрутства завершується формуванням загального висновку, у якому узагальнюються результати проведеної роботи.

Звіт по результатах діагностики банкрутства повинен містити інформацію про:

- характер прояву кризи та вплив на діяльність підприємства;
- вірогідність виникнення ситуації банкрутства та очікуваний термін її настання;
- ступінь кризи та її масштаби;
- причини та фактори, що спричинили кризу та сприятимуть підприємству виходу з неї;
- наявність передумов для виживання та подолання кризи за рахунок мобілізації внутрішніх резервів;
- можливість негативних наслідків подальшого розвитку кризи для економічних інтересів власників, кредиторів, працівників підприємства.

Отже, така поетапна структуризація процесу діагностики банкрутства підприємства дає можливість виділити завдання та об'єкти на кожному етапі діагностики, надати користувачам повну та об'єктивну інформацію про поточний та перспективний стан підприємства для прийняття ефективного управлінського рушення та обґрунтування програми антикризових заходів.

На сьогодні за останні роки збанкрутіли такі підприємства:

Таблиця 1 – Загальна кількість збиткових підприємств за областями України, % [7]

регіон	роки			
	2009	2010	2011	2012
Україна	38,7	41,1	42,7	42,6
АРК	36,3	38,1	45,0	42,6
Вінницька	36,8	39,3	42,5	40,6
Волинська	39,1	42,1	44,8	44,3
Дніпропетровська	40,2	43,6	45,3	43,9
Донецька	35,7	39,6	39,6	41,5
Житомирська	40,3	42,8	47,2	40,1
Закарпатська	26,2	25,9	36,3	35,9
Запорізька	37,0	39,4	43,1	43,7
Івано-Франківська	27,6	31,2	32,1	39,4
Київська	38,4	41,1	41,6	44,2
Кіровоградська	31,1	31,6	37,6	43,3
Луганська	35,0	38,1	42,1	46,7
Львівська	36,4	39,2	39,7	44,3
Миколаївська	36,7	37,5	40,0	43,5
Одеська	40,2	41,7	44,6	45,8
Полтавська	33,5	36,0	42,2	42,4
Рівненська	38,5	43,7	45,8	42,1
Сумська	33,9	36,8	45,5	42,0
Тернопільська	33,8	34,1	40,1	42,0
Харківська	41,9	44,3	44,2	43,7
Херсонська	37,5	39,8	43,8	49,4
Хмельницька	36,7	39,2	40,6	33,0
Черкаська	33,6	35,9	39,6	40,3
Чернівецька	38,4	37,7	35,1	40,4
Чернігівська	33,9	38,8	44,7	44,7

Розроблено безліч методів діагностики банкрутства, але не існує єдиного універсального, кожна методика розглядає певний аспект фінансово-господарської діяльності, тому найкращим варіантом є застосування кількох методик визначення загрози банкрутства, які взаємодоповнюють одна одну [6].

Забезпечення фінансового оздоровлення підприємства потребує пошуку та використання внутрішніх резервів забезпечення позитивності та зростання чистого грошового потоку підприємства (різниця між вхідним та вихідним грошовими потоками), що генерується в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства. Використання внутрішніх фінансових джерел відновлення платоспроможності, підприємство може не лише подолати внутрішні причини кризи, а й значною мірою зменшити залежність ефективності санації від залучення зовнішніх фінансових ресурсів.

Важливо і те, що серед підприємств, чії справи про банкрутство розглядаються судами, значною є частина таких, які тимчасово потрапили в кризове становище. Вартість їхніх активів не перевищує дебіторської заборгованості. За умови проведення санації ці підприємства могли б розрахуватися з боргами і успішно функціонувати надалі. Однак внаслідок недосконалого законодавства, відсутності достатнього теоретико-методологічного забезпечення процесу санації, дефіциту кваліфікованого фінансового менеджменту, недержання виробничими структурами державної фінансової підтримки, а також з інших суб'єктивних і об'єктивних причин велика кількість потенційно життєдіяльних підприємств стають потенційними банкрутами.

ВИСНОВКИ

На завершення скажемо, що падіння рівня життя населення нашої країни внаслідок кризи в українській економіці, у першу чергу, стосується працівників підприємств, які балансують на межі банкрутства. На період до повної та успішної реалізації намічених шляхів фінансового оздоровлення неспроможних підприємств їх працівники потребують серйозного соціального захисту. Тому слід визначити цілі та способи фінансування вирішення соціально-побутових проблем, а також розробити механізми захисту

фінансових інтересів акціонерів. Комплекс цих питань повинен стати програмою соціального захисту як для акціонерів неспроможного підприємства, так і для його трудового колективу. Масові звільнення працівників через банкрутство підприємств в умовах триваючого спаду виробництва можуть викликати непередбачувані соціально-економічні наслідки. Тому так важливо виробити, обґрунтувати та законодавчо закріпити практичні пропозиції щодо фінансового забезпечення соціального захисту працівників і акціонерів неспроможних підприємств. Науковцями розроблена певна послідовність здійснення методичних підходів діагностики банкрутства підприємств, яка була докладно вивчена в процесі розгляду даної теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками : [учеб. пособ.] / И. А. Бланк. — К. : Ника-Центр, 2005. — 600 с.
2. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой : [учеб. пособ.] / под общ. ред. А. П. Градова, Б. И. Кузина. — СПб. : Спец. литература, 1996. — 398 с.
3. Кошкин В. И. Антикризисное управление / В. И. Кошкин, Л. П. Белых, С. Г. Беляев. — М. : ИНФРА-М, 2000. — 489 с.
4. Ситник Л. С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра економ. наук : спец. 08.06.01 “Економіка, організація та управління підприємствами” / Л. С. Ситник. — Донецьк : НАН України, Інститут економіки промисловості, 2002. — 32 с.
5. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : [навч. посіб.] / Л. О. Лігоненко. — К. : КНТЕУ, 2005. — 824 с.
6. Тюріна Н. Н. Антикризове управління : навч. посіб. / Н. Н. Тюріна, Н. С. Карвацька, І. В. Грабовська. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 430 с.
7. Войцеховская А. Н. Антикризисное управление финансами предприятия / А. Н. Войцеховская // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. — 2005. — № 1. — С. 70—72.

УДК 658.012.8:621

СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Ваганова Л.В., аспірант

Хмельницький національний університет

У статті запропонована організаційно-економічна модель механізму реалізації стратегії управління економічною безпекою підприємств машинобудування на прикладі Хмельницької області. На основі даної моделі можуть бути прийняті дії щодо коригування стратегії безпечного розвитку машинобудівного комплексу Хмельницького регіону в розрізі певних функціональних складових.

Ключові слова: адаптаційні можливості, стратегічні зміни, стратегія, організаційно-економічна модель, механізм.

Ваганова Л.В. СОСТАВЛЯЮЩИЕ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ / Хмельницький національний університет, Україна

В статье предложена организационно-экономическая модель механизма реализации стратегии управления экономической безопасностью предприятий машиностроения на примере Хмельницкой области. На основе данной модели могут быть приняты действия по корректировке стратегии безопасного развития машиностроительного комплекса Хмельницкого региона в разрезе определенных функциональных составляющих.

Ключевые слова: адаптационные возможности, стратегические изменения, стратегия, организационно-экономическая модель, механизм.

Vaganova L.V. COMPONENTS OF ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT MECHANISM MACHINE-BUILDING ENTERPRISES / Khmelnytsky National University, Ukraine

The organizational and economic model of implementation's mechanism the strategy of economic safety of machine-building enterprises at the example of the Khmelnytsky region. Based on this model can be taken